

KRABELIÑ GORRIAK

Arritokieta'ko Amabirjiña: Barka egidazu, Zuri eskeintzen dizkitzutan "Krabeliñ gorriak", Jexuxa, andre onak, eramaten zizkitzunak beziñ usai gozodun eta ederrak ez izatea. Ayek baño ederragoak izan ba'ziran ere, Zuretzako nituan da, nere bizitzan aínbeste lagundu didazun Zeruko Ama, maite lazтана.

Egilleak.

Egilleak nai luke, irakurlea Itzurun, erri polliten aurrean jarri. Itxasertzean dago, Miarritz eta Matxitxako bitartean. Gabaz, bi leku abetako parolak ederki ikusten dira Itzurundik. Ipar aldean, Kantauri, euskaldunen itxasoa, Ego aldean Ernio ta Izarraitz, Sortaldean Indamendi ta Artadi, ta Sartaldean Bizkaiko itxas-ertz ederra, bere sartu-erten zoragarriakiñ. Edozeiñ aldetara begiratuta ikusgai lilluragarriak.

Itzurun ez da erri aundia, bi milla biztanle ditu, danak euskaldunak, zortzi karabiñeru ta beuren emazteak izan ezik, karabiñeruen umeak ere euskaldunak dira, bai bertan jaiok, bai txikitan etorriak, eta edozeiñ itzurundar jatorrek bezelaxe erria maite dutenak eta aldeztuten dutenak.

Erriko biztanle guztiak alkar ezagutzen dute, bai kaletarrak eta bai baserritarrak, eta pamili guztietako gora-berak erritaz danak dazkite. Haugaitik dazkit nik ere aiiñ ondo Itzurungo gauzak. Neu ere angoa naizelako.

Itzurunek eleiza nagusi ederra du, pelota-lekua ere bai, itxasate segurua, arrantzale ta itxasontzientzat, Furoen Enparantza, neguan danboliña jotzeko, Beko Plaza, udaran musika jotzen dan tokia, Kale Nagusia, kale Berria, Eurikalea, Aize kalea, ta Larretxo. Larretxoez da kalea, auzotegi bat baizik, etxeak ez ditu bata besteari eantzita, or-emenka zabalduak, eta etxien alboan edo atzean baratzak. Larretxoko etxeak kale-baserriak dira, geyenak bai dute bei bat eta denak dituzte olloak.

Nik esan bear detan istorioa Larretxo-n gertatua da, urtetxoak dira, baña neuk ezagutu nituan toki eta pertsona oyek. Gaur ez dauka Larretxok ez Itzurunek orduko antzik. Baiña... ixildu nadiñ, negarguria datorkit eta.

Larretxo-n bizi zan Joxe Miel izena zuan igeltzeru bat. Bere abizenik iñoiz ez det jakiñ eta eziñ esan. Erri guztian Joxe Miel auntza deitzen zioten, emazteari Jexuxa auntzen andria, eta bere etxe-koari auntzenekoak. Joxe Mielen aita «sasi-letradu» xamarra zan, eta beiñ, Alkate ipintzeko bero-bero ibilli ziran Itzurundarrak, baña ez ziran ausartu. Alegia, auzierrietan burla egiño ziotela Itzurundarrai, Alkatia auntza zutelako.

Joxe Mielek, ezkondata urte batzuetan ez zuan lurrik. Larretxo inguruan ziranak gaur baño estimazio obetxoagoa zutelako, ta igeltzerua zan arren urtean egun asko izaten zituan lan gabekoak, eta baratza baten atzetik zebillen. «Kale gorrian» bizi bear izatea gauza latza baita.

Joxe Miel, gizon langillea izaki ta Zubiaurren artu zuan lur zati aundi bat, iñoiz iñork landu gabea, antziña urgezalen azpian egona, baña ekiñ da ekiñ sekulako baratza egiñ zuan. Urterako lursagarrrak, azaak, letxugak eta nai aña gauza egiten zitun bertan.

Baña etzai gabe eziñ gindezke izan nonbait mundu onetan, eta Larretxo'ko olluak bidea ikasi zuten, Joxe Mielen baratza ederrera. Onek ordea ez zuan etzipenik artu eta bai asmatu ere sendakaia. San Juan aurreko egunetan mutill-koskorak ibiltzen diran bezelaxe ibilli zan, Talai-ko bidetik eta Ardantza-hotik eta, sasi ta sastraka zahar danak ebaki ta karriatzen. Izerdi pranko bota zuan gure gizonak, baña bere baratza maiteari ezi ederra ipiñi zion bira guztian. Bai bide batez bide zar danak ondo garbitu ere!

Joxe Mielen baratzak lorategia zirudian, eta maitetasun guztia emaztea ta aurrrak kendu ezker bere baratza zuan.

Baratza artan izaten ziran urteoro krabeliñ gorri zoragarriak. Andaluziako *reventones* izena duten pama aundiko krabeliñak baño milla bider ederragoak, lorea oso-osorik, lertu gabea, eta kolore gorria berriz indartsua, urrutitik ikusteko modukoa, krabeliñ aien usai gozoa Larretxora zetozenak, Ipar kaleari bira eman orduko artzen zuten, eta esan ere bai:

— Krabeliñ oyen usai gozoa artzeagaitik bakarrik, beste gabe etorri leike Larretxora.

Lore oyen istorioa esan bear det oraiñ, eta, barkatu irakurleok.

Jexuxa, auntzen andrea, oso gaizki egon zan bigarren aurra izan zuanean. Sendagilleak ez zuan uste bizirik ertengo zanik, baña Jaungoikoari eskerrak ez zan ill.

Itzurunen baida Amabirjiñaren eleizatxo bat, itxasoaren ertzertzean dagoan arkaitz baten gañean egiña, Laguntzaren Amabirjiñarena, itzurundarrak asko maite dutena, arrantzaleak eta mariñelak batez ere.

Gure Jexuxa gaxoak, ill bear zuala siñistu zuanean, Laguntzaren Amabirjiñari agindu bat egiñ zion, arren, sendatu zezan. Pobrea zan, gaxoa, ta gogo aundia izan arren, gauza aundirik eziñ eskeiñi Amabirjiñari, baña, Amabirjiñak pozez artu zion bere eskeintza.

Hau izan zan, Jexuxa'k Amabirjiña Laguntzakoari egiñ zion promesa: Urteoro-urteoro, bizi zan bitartean, agorraren 8 garrenerako (Amabirjiña Laguntzakoaren pesta) eramango zizkiola krabeliñ gorriak bere irudia apaintzeko.

Eta ikusgarriak zeuskan baratzan agorraren lenengo egunetan. Aurreko urtean ere Laguntzako Amabirjiñaren eleizan izan zan apainduririk ederrena, Jexuxa'n krabeliñ gorriak izan ziran.

Baña aurten... iru egun bakarrik pestarako palta ziralarik (ostegun arratsaldea aiñ zuzen) bat-edon-batek, lore guztiak ebaki ta bera botata agertu ziran. Loreak eta pipittak.

Beriala jakiñ zan nork egiñ zuan gaiztakeri aiñ izugarria. (Ene! Amabirjiña Laguntzakoari eskeiñitako loreak! Jexusak ia illian zegoala egindako promesa!!)

Mainttonineko Urrepiñak (1) Bost urteko neskatxo bat zan bera.

Manttoni, Joxe Mielen baratzara begira zegoan etxe baten bizi zan andre alargun bat zan. Gizona ittota, bost umekiñ gelditu zan andre gaxoa. Amaikatxo lan eta amaikatxo arrastaka egindako andrea, bere bost umeak eta aita zarra mantentzeko!!

«Egunoro-egunoro, jai ta aste, egualdi txar da on» goizeko bostetan juaten zan bere astotxoakiñ arrai saltzen Errekondo uriraño, amazaspi km. aruntz, eta beste ainbeste onuntz. Ez uste izan ordea, astogañean ibiltzen zanik. Bai zera! Oñez, Jaungoikoak botatzen zituau euri, elur ta aize otz guztiak bere gañean artuaz. Andre ona langillea, ausarditsua, ta zerbait gogorra. Eta bai bear ere bizimodua irabaziko ba zuan. Izakera biguña ta gozua izatea erraz da, etxean ezer palta ez danean. Baña dana palta danean, eta gañera nor berak erten bear irabaztera zazpi lagunek jateko?

Ez nuke bada nai, irakurleak, Mainttoni andre gaiztotzat artzerik.

Bere alaba Urrepiña bost urteko neskatxo bargasta bat zan, ama gabe azitako umeak izan oi diran bezelakoa. Aitonak esan oi zion: —«Urrepiña? izena den ik ederregia».

(1) Batzuek Urrupiña deitzen zioten, baña geyenak Urrepiña.

Jexuxa, juan zan ba bereala Mañttoninera, ta al zuan erarik onenean esan zion, bere alabatxoak zer okerkeri aundia egiñ zion. Alegia, bere promesa bete ahal izateko krabeliñ gabe utzi zuala eta, ia Errekondotik, edo Zestuatik edo krabeliñ eder batzuek ekartzen zizkion orde, Amabirjiñakin kunplitu zezan.

Mañttonik erantzun zion batere estutu gabe:

—«Nik zer egitia nai den ba? Umeak ume dittun, emen eta Madrillen. Gure Urrepiña okerra dana ba zekiñau, baña, ark zer tzeikiñan ba ik norentzat euskanan krabeliñak? Baziukanau, aurretijoko (1) konturik, ire krabeliñak baño!! Eta nik, orde, beste krabeliñ eder batzuek ekartzeko? Zeatik ekarriko dizkiñat nik iri krabeliñak! Ibero-neko jauregira jutia naiko den. Etzion gaizki!! Jun akit emendik, azkar, musuetako aiziakiñ, eta kuida gero onera geijo orrelako mandatuakiñ etorri».

Joxe Miel lanetik etxeratu zanean, emaztea negarrez billatu zuan, eta beriala jun nai zun «Andre lotsagabe ari kontuak artzera».

Jexusak nekez baretu zuan, baña «Juezetara» eramateko erabakia artu zun.

Jexusak esaten zion: —Ez, Joxe Miel, ez orrelakorik pentsatu, «Juezetan» ez dezu gauza onik egingo ta. Gure amamak esan oi zuan Burgos'ko «Juezetan» bi gizon zeudela tente, bata alkandora utzian eta bestea narru gorrian. Alkandoraduna auzia irabazitakoa eta narru-gorrian zegoana auzia galdu-zuana.

—Baña, nik ez ordea andre orreri, orretan utziko! Umeak egiñ duan gaiztakeria egiñ da gañera gure bizkarretik parre! Ez orixe!! Biar sekretarioengana noa, eta arek esango dit zer egiñ.

Hau esanda, zuzenean baratzara juan zan eta ango «trixkantza» ikusi zuanean, ez zan geiago bere gogoaren jabe izan. Lurrean zeuden lore danak jaso eta «suak eta amukuak» artuta Mañttoninera juan zan.

Atea zabal-zabalik zegoan, pobrien etxietan egon oi dan bezela, eta sukalderaño sartu zan «danba-danba».

—Aizu, Mañttoni, ez dezazula pentsatu gauza hau, onetan geldituko danik, e? Ogeitaamabi krabeliñ, eta emezortzi pipitta, (ara emen danak), gure andriak Amabirjiñari eramateko zeuzkanak. Ara; krabeliñ bakoitza peseta bi pagatzen ba izkatzu, konponduko gera, gañeuntzian «Juezetara, eramango zaitut»

—Zer esan dek? Bakoitza peseta bi? Amairu duro ire baratzako krabeliñak? Ago pixkatzen, ortxe, atien atzian ziuskat, eta perre-

(1) Itzurrunen "j" hau prantzezez bezela eguztutzen da.

jillen orrijan batuta emangodizkiat. Amairu duro!! Ez dek gutxi es-
pero... Ederki eman ere!! Berriz ere, ire andriak egiñgo dixkik pro-
mesak, orrela kobratzekotan! Lotsik ez da biarrik ere ez, ni bezelako
alargun triste batena orrelako elaberrijakiñ etortzeko. Aittaren eta
Semiaren!! Gure etxian etziok amairu duron gauzik, bai? eta ez jue-
zak eta ez bestek ez die emendik diru ori aterako! Auntzen gau
erdiko eztula dek, alajañetan!

— Aizu, auntzik ez gero aipatu emen e?

— Ara zer esaten diatan. Nik emandako amairu durorik ez de-
kala sekula ikusiko bai? eta euk nai dekan lekura jotzeko. Bizirik
jaijuak gatxibek, alajañetan! Zoratuta baengoke ere, geijagorik ez!!

Joxe Miel «tripak jaten» jun zan etxera, «andre lotsagabea, an-
dre lotsagabea» esanaz. Apaltzeko gogorik ez berak ez andreak ez
zuten, eta aurrak ogeratu zituztenean Joxe Mielek esan zion Jexuxari:

— Biar sekretarioengana nua, ta andre lotsagabe orri «Juezetan»
«paperak sartu bear dizkiot» Ez dit neri orrelako burlik egingo.
Ez orixe!!

— Ai, Joxe Miel. Leku onera zuaz sekretarioena! Baietz esango
dizu, baña, gero kontuak. Gure ama zanak ondo proatua zuan, gi-
zon hori, eta ark esan oi zuan, «kanteillako» (de alcantarilla) arratoi
zarrak baño malizi geyago zuala. Beste lanik al du ba? Beti librua
aurrean artuta, beti papera eskuetan duala. Utzi, utzi, Joxe Miel,
emen ez bada beste munduan ordaindu bearko ditu Manttonik nere
krabeliñ ederrak. Laguntzako Amabirjiña maitea, Zuretzako nitua-
nak!!

Zortzi egun barru, Joxe Mielek «juezetan sartutako paperak»
mugitu ziran.

Itzurungo juzgadua, beste erri txikietakoak bezelakoa zan. Are-
to aundi xamar bat, aurreko orman, Errege Alfonso amairugarren-
nen irudia. Azpian Jesukristo kurutzeiltzatuarena. Mai bat eta sei
jarleku. Leio denak itxita nikotina kiratz nazkagarria ta autsa ugari.

Baña bai zan juzgadu onetan gauza berezi bat, besteetan ez zana.
Maien azpian liburu aundi bat. Sekretarioak bere gañean ipiñi oi
zituan oñak, maien aurrean exeritzen zanean.

Oso gizon txikia zan, eta, zankoak txintxilika ez eukitzearren
nonbait, artzen zuan liburu aundi aura oiñpean.

Itzurundarrak esan oi zuten «Legeko Liburua» zala, eta liburu
aura bezelaxe erabiltzen zituala legeak. Oiñpean. Baña ez zan Lege-
ko Liburua. Azalean beintzat «Limpia fija y da esplendor» zion, eta
emendik ateratzen det (eta nere irakurleak berdiñ), erderaren Iztegia
zala.

Arratsaldeko lauretan an zeuden, Sekretarioa liburu aundiaren gañean oñak zitualarik, eta bere eskubian jueza (urte artan Erramun Xoxua zan) biak maien aurrean exerita, eta alde batean Mañttoni, asko estutu gabe, arrai saltzeko mantal berriakiñ. Beste aldean Joxe Miel, alkandora ta abarketa garbiakin, txapela eskuan zuala. Sarrerako ate aurrean, Patxiku prostua (Itzurunen aguazillari prostua esaten diote).

Sekretarioak ipiñi zituan begi-aurrekoak, artu zuan eskuetan paper aundi bat eta asi zan irakurtzen.

Mañttonik ez det uste ezer asko ulertzen zionik, baña lasai ze-goan bere lekuan.

Joxé Miel berriz, buru-belarri entzuten eta bere baitan zion: —Ori dek ori naaste borrhastea. Baña zer esaten ari dala esango zenuke gizon ori, jo goiak eta jo beiak.

Alako baten zerbait ulertu zuan garbi xamar, eta, altxa bere lekutik, eta galdetu zion Sekretarioari:

— Zer? Ni ez naizela nor ne-re-kra-be-li-ña-ri prezioa jartzeko?

— Ez, zu ez zera iñor.

— Norenak dira bada krabeliñak? Nik ez al det bada neure gauzakiñ agintzen?

— Bai, agindu bai, baña eziñ zeinke lore oyen preziorik jarri.

— Nork jarri bear dio bada prezioa nere-lo-re-ai?

— Donostitik ekarri bear da jardiñeru aitu bat, eta ark esango du lore oiek zenbat balio duten. Eta jardiñeru orren biájia ta ostata, ta Donostian galtzen duan jornaeta, zure gaiñ dijuaz, Joxe Miel, eta...

— Bai, bai, ez jarraitu. «Kanteillako» arratoi zarrak baño malizi geiago, esan zuanak ez zuan gezur aundia esan.

Juezak orduan: —Aizak, ez dezakala uste izan gero, Larramendin sagardotegian agoanik, e? Emen errespetua biar dek.

— Errespetua nori? Erramun Xoxuari? Nun irabazia dezu zuk errespetua?

— I, kontu gero nerekin, e? Ni, gerrako barkuan Perrolen, kabo izana nauk gero? Nor dek emen kanteillako arratoi zarra?

Sekretarioak: —Hori, Hori. Patxiku, atera gizon hau kanpora.

Joxe Mielek: —Ez det nik iñoren bearrrik emendik ertetzeko, sartu ez banintzan obenuan da. Eta Manttonik atzo eraman zion legatzak, ez al dio ba onik egingo. (Hau oso gogor). Eta txapela jantzi ta erten zan, ateari egundoko kolpea emanaz.

Urrengo egunean, Patxiku prostua, paper bat eskuan zuala, Joxe Mielen etxera. Larretxoko leio guztietatik andreak begira.

Jexuxari eman zion papera eta esan: Zortzi egun barru pagatu bearrean zala bost duro «juezetako» lana, eta beste bost duro errespetua paltatu zualako.

— Eta Mainttonik ze pagatu bear du?

— Ezer ez, ark «juezeta» irabazi egiñ du ta.

Jexuxak negarrari eman zion.

— Ai ene bada! Nik nondik atera bear ditut hamar duro?

— Ori zeuk ikusi. Zortzi egun daukazue.

— Gure galdua, gure galdua!! zion Jexuxa gaxoak. Laguntzako Ama maitia! Zatoz guri laguntzera!

Auntzeneko Joxe Mielek, bere bizkarren kontura ikasi zituan, gijajoak, iru egi biribill abek: a) Egi guztiak ez dirala esatekoak. b) Pobrien arrazoiak, mendian usteltzen dan egur igarrak aña balio duala.

Ezku utsakiñ eziñ leikeala arrazoirik aurrera eraman «kanteilla-ko» arratoi zarra bezelakoakiñ.

Eldu zan berriro Udaberria, eta Joxe Mielen baratza ikusgarria zegoan, batez ere letxuga sailla.

Baña Maiñtoniren olloak billatu zuten eziaren azpitik nundik sartu eta lau edo bost ollo an ari ziran letxugetan lanean.

Auzo bat juan zan Joxe Miel auntzenera, eta atetik oyu egin zuan: Jexuxa! Mainttonin olloak an dabiltzala zuen letxugetan eta bat ez dutela utzi bear!!

Ain zuzen Joxe Miel etxean, eta erteten da segarrera bizian, atxurra artuta. Sartzen da baratzan, eta ollo bakarra letxugak jaten. Besteak nonbait, naikoa janak ordurako, eta iges egiñak.

Joxe Mielek eman zion atxurkadaz, olloa seko gelditu zan.

Maiñtoni leioen zirrikatetik begira zegoan, eta oyu egiñ zion:

— Aizak! Eziñ al uan, ollo hori uxatu, ill gabe? Ara, ollo gauari eman dion «paraerua» gizon «isurjente» orrek, uxatu besterik euki ez ta. Ona ago i, mesedeak iñori egiteko. Ni bezelako alargun triste bati azijo hori egiten dionak, egunen erdijan, zer egingo ete luke, Jaungoikoa beste testigo gabe aurkituko balitz?

Joxe Mielek itzik erantzun gabe, artu olloa anketatik eta leiora bota zion.

Mainttonik orduan: —Orain baño lenagoko esaera dek «Auntzen buztanpian aterpe gutxi» aittu al dek? Berriz esangoiat «Auntzen buztanpian aterpe gutxi».